

Ədəbiyyat

● C.CABBARLI - 120

Azərbaycanda tərcümə sənətinin tarixi çox qədimdir. XIX əsrin 30-cu illərindən etibarən rus realist ədəbiyyatı ilə tanışlıq, ayrı-ayrı ədəbiyyat xadimlərinin şəxsi ünsiyyəti qiymətli ədəbi nümunələrin Azərbaycan dilinə tərcüməsi ilə nəticələnir. Bu cəhətdən A.A.Bakıxanovun Krılovdan etdiyi tərcümlər Azərbaycan dilinə tərcümə sahəsində atılan ilk addımlardır. Bu sənətin inkişafının yeni yüksəliş dövrü XX əsrin əvvəllərinə - böyük inqilabi hadisələr dövrünə təsadüf edir. Bu dövrdə həm ictimai-siyasi, həm də ədəbi-bədii mətnlərin Azərbaycan oxucularına çatdırılması sahəsində böyük addımlar atılır, rus dilindən və qismən Qərbi Avropa dillərindən Azərbaycan dilinə bir çox əsərlər tərcümə edilir.

çinin onu kamalınca yaza bilmək üçün müntəzəm bir əlifbaya malikmidir? Cavab aydındır: Əlbəttə, yox! Bunun üçündür ki, bizdə dil və hürufat məsələsinin islahı hər kəsi düşündürür və bu məsələ xalqımıza rahatlıq vermir. Dilimizin və hürufatımızın qəti surətdə islahı lazımdır..."

Aydındır ki, Cabbarlı kimi yenilik çarçısı olan bir qələm sahibi bu necib məqsədi yalnız təbliğ-təşviq etməklə kifayətlənə bilməzdi. O, özü də bu mübarizənin fəal iştirakçılarında, bu yeniliyin qabaqcıl yaradıcılarından biri idi və arzularını orijinal əsərləri ilə yanaşı, tərcümələrində də həyata keçirirdi. Vaxtilə "Kommunist" qəzeti redaksiyasında işləmiş qocaman jurnalistlərin dediyinə görə, indi

yahısı böyük, janrları müxtəlif, üslubu zəngindir. Bu siyahıda V.Şekspirin "Hamlet", "Otello" və F.Şillerin "Qaçaq-lar" faciələri ilə yanaşı, Bomaşenin "Fıqaronun toyu" komediyasını, L.N.Tolstoyun "Hacı Murad" povesti ilə bərabər, C.Uelsin "Yeraltı Dünya" romanını, A.Afinogenovun "Qorxu", L.Slavinin "Müdaxilə", M.Qorkinin "Cocuqluq" hekayələrini və s. görürük.

Aydındır ki, C.Cabbarlı bu əsərlərin hərəsinə ayrı gözle baxmamış, onların hər birini xüsusi üslubla tərcümə etmiş və bu zaman yalnız orijinalın janrını deyil, eyni zamanda, müəllifin öz dəstxətini də nəzərə almış, onları mehız özlərinə görə seçiyələndirə bilmişdir.

Tərcümə işinə yüksək bir sənət kimi baxan, əlinə aldığı hər bir əsəri böyük bir ilhamla, coşğun bədii yaradıcılıq ehtirası ilə tərcümə edən bu istedadlı yazıçı qısa ömrü ərzində dünya klassiklərinin əsərlərini Azərbaycana həqiqətən klassik tərcümələrini vermişdir, onları bütün əzəməti ilə tamaşaçı və oxucularımıza tanıtdıra bilmişdir. C.Cabbarlının tərcüməsindən valeh olan xalq yazıçısı Mirzə İbrahimov haqlı olaraq yazırdı: "C.Cabbarlının tərcümə etdiyi "Hamlet"i xatırlayın. "Hamlet" dünya dramasının çətin və ən gözəl əsəridir. Şekspirin şah əsəridir, onu tərcümə etmək o qədər də asan deyildir. Lakin Cabbarlı onu tərcümə edərkən böyük qələm işlətməmişdir. Əsərin tərcümə edildiyi zamanın bəzi dil və istilax xüsusiyyətləri nəzərə alınmazsa, Cəfərin tərcüməsi doğrudan da bir möcüzədir".

Şübhəsiz ki, Cabbarlı öz tərcümələrində möcüzələr yaradarkən, ilk növbədə, dilə, əsərin tərcümə olunduğu Azərbaycan dilinə, onun zəngin xalq xəzinəsinə, oradakı nadir incilərə, gizlənən inciliklərə arxalanırdı. Bütün bunlara əsaslanaraq qeyd olunmalıdır ki, böyük Azərbaycan yazıçısı Cəfər Cabbarlı əvəzsiz tərcüməçi olmuşdur.

O, bədii tərcümə işini həqiqi sənət yüksəkliyinə qaldıra bilmiş və bu sahədə ele zəngin məktəb yaratmışdır ki, ondan sonra gələn tərcüməçi nəsilləri özlərinin böyük sələfindən bəhrələnmiş və bundan sonra hələ çox öyrənəcək və faydalanacaqlar.

QəməR SEYFƏDDİNQIZI,
Əməkdar mədəniyyət
işçisi, Cəfər Cabbarlı
ev-muzeyinin direktoru

Cəfər Cabbarlının tərcüməçilik fəaliyyəti

Həmin dövrdə tərcümə sənətinin yaranması və inkişafında böyük rol oynayan şəxsiyyətlərdən biri Cəfər Cabbarlı olmuşdur. O, ədəbiyyatımızın tarixində təkə yazıçı və dramaturq kimi deyil, eyni zamanda kinossenarist, rejissor, jurnalist və tərcüməçi kimi şöhrət tapmışdır. Azərbaycanda tərcümə sənətinin əsasını qoyanlardan biri mehız C.Cabbarlı olmuşdur.

Dramaturq özünün qısa ömründə ştat üzrə, yəni aylıq məvaciblə cəmi iki vəzifədə işləmişdir. Bunlardan birincisi tərcüməçilik idi. Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulmasından sonra başlanan bu əmək fəaliyyəti "Kommunist" qəzeti redaksiyasında olmuşdur. Yazıçının bəzi yazılarından və arxivlərdə saxlanılan nadir sənədlərdən təxmin etmək olar ki, o, 1920 ildən 1928-ci ilə qədər burada işləmiş, sonra isə Azərbaycan Bədaye Teatrında ədəbi hissə müdiri vəzifəsində çalışmışdır. Ədib eyni zamanda "Azərbaycan" qəzetində, "Ali İqtisadi Şüaranın Əxbarı" jurnalında, Xalq Ərzaq Komissarlığında və başqa qurum və təşkilatlarda da 10 ilə yaxın peşəkar tərcüməçilik fəaliyyəti ilə məşğul olmuşdur.

C.Cabbarlı "Kommunist" qəzeti redaksiyasında Əfra-

siyab Bədəlbəyli, İbrahimxəlil İbrahimov, Əsəd Tahir, Süleyman Məlikov, Dadaş Cavadlı və başqa tərcüməçilərlə bərabər əsasən Teleqraf Agentliyinin verdiyi məlumatları ruscadan Azərbaycancaya tərcümə edirdi. Bu məlumat isə həcmcə geniş, üslubca rəngarəng idi. Partiya və hökumətin qərarları, mühüm siyasi, iqtisadi, təsərrüfat, mədəniyyət məsələlərinə həsr olunmuş müxtəlif yığıncaqlardan, iclaslardan hesabatlar və buradakı məruzələrin, nitqlərin mətnləri, beynəlxalq müqavilə və əhdnamələr, daxili və xarici xəbərlər və s. Bu iş hər hansı bir tərcüməçiyə xas olan dəqiqliklə yanaşı, son dərəcə operativlik tələb edirdi. Təbiidir ki, teleqrafla verilmiş təcili xəbərlərin tərcüməsi üzərində uzun-uzadı işləmək imkan xaricindədir. Həmin materiallar redaksiyada tərcüməçi tərəfindən makinaçaya diktə edilir və dərhal mətbəyə göndərilirdi. Çox zaman isə "Son saat" başlığı altında verilən xəbərlər gecələr mətbəədə tərcümə olunurdu ki, bunun üçün də tərcüməçilər orada növbə çəkirdilər. O vaxt "Kommunist" qəzeti redaksiyasının çap olunduğu "III İnternasional" mətbəəsində linotipçi işləmiş qocaman jurnalist Qulam Məmmədlinin dediyinə görə, Cəfər gecələr mətbəədə növbət-

çi tərcüməçi olarkən son teleqramları birbaşa linotipçiyə diktə edir və həmin xəbərlər kağıza yazılmadan birbaşa qurşunla yığılıb səhifəyə qoyulurdu. Bu isə tərcüməçidən öz sənətinə son dərəcə mükəmməl yiyələnməyi tələb edirdi.

Cəfər Cabbarlının "Kommunist" qəzetində tərcüməçilik fəaliyyətinin xüsusiyyətləri haqqında bizə gəlib çatan əsas məlumatlardan biri də onun Azərbaycan dilinin təmizliyinə xüsusi diqqət yetirməsindən, dilimizin ərəb və fars sözlərindən təmizlənməsinə çalışmasından, bəzən hətta yeni sözlər və ifadələr axtarır tapmasından ibarətdir. Cabbarlının yeni əlifba ilə yanaşı, yeni terminlər uğrunda mübarizəyə çağırın məqalələrlə mətbuatda çıxış etməsi də bu cəhətdən maraqlıdır. Məsələn, onun "Qiyətli bir təşəbbüs" məqaləsində oxuyuruq: "Azərbaycan xalqı böyük və son sistemli hökumət aparatının müxtəlif rəsmi dairələrində işləmək üçün lazım olan yüzlər və minlərlə siyasi təbirlərə, istilahlara, həmçinin məktəblərdə, darülfünun, darülsənaye və bu kimi mədəni və maarif dairələrində qollanacaq yüzlər, minlər, bəlkə də yüz minlərlə istilax və təbirlərə malik olacaq qədər mükəmməl bir dilə, həm-

dilimizə möhkəm daxil olmuş "Bildiriş" (Elan əvəzinə), "Düzəliş" (Təshih əvəzinə) kimi sözlər mehız Cabbarlının tərcüməçilik vaxtı "ixtira etdiyi" təbirlərdəndir.

Azərbaycan tərcüməçiliyi tarixində Cəfər Cabbarlının misilsiz rolu, onun həm ictimai-siyasi, həm də bədii tərcümə sahəsində xidmətləri son illərə qədər demək olar ki, qətiyyətlə araşdırılmamış və tətbiq edilməmişdi. 2000-ci ildən başlayaraq dramaturqun bu sahədəki işləri araşdırılmağa başlanmış, 2014-cü ildə C.Cabbarlı ev-muzeyinin layihəsi əsasında sənətkarın tərcümə etdiyi bir sıra əsərlərin toplandığı "Cəfər Cabbarlının tərcümələri" adlı kitab işıq üzü görürək oxuculara təqdim olunmuşdur. Dramaturqun Qərb və rus klassiklərindən etdiyi tərcümələrin si-